

Területpolitika helyi szociális ellátórendszer érintő döntéseinek hatása a vidéki helyi társadalmak (falvak és kisvárosok) népesség megtartó képességére és a helyi hatalom érdekérvényesítésére

A kutatási projekt során feldolgoztuk a KSH T-STAR 1988-2006 közötti adatit, három népszámlálás települési idősorait, 1990-2006 közötti választási adatokat, az önkormányzatiság időszakának MÁK helyi települési önkormányzatok mérleg adatait, különös tekintettel a területfejlesztési forrásokra.

2006-ban a kutatás a munkaterve szerinti a szolnoki, békéscsabai, tatai, tapolcai, pécsi, szentlőrinci, veresegyházi, soproni, dunakeszi, kistréségeken esettanulmányokat készítettünk. Az említett tanulmányokban a térségen belüli sikeres, illetve sikertelen együttműködés feltétel rendszerét s a közös érdekérvényesítés lehetséges és megvalósult gyakorlatát vizsgáltuk.

Az esettanulmányok hozzásegítettek a makro statisztikai adatokra épülő (T-STAR, MÁK adatbázisok) elemzések jobb magyarázatához (forrástérképek), amelyeket kiegészítettünk kérdőíves adatfelvétellel is. Mint egy 250 település értünk el kérdőíveinkkel, amelynek prima facie elemzéseit 2006-ban meg is jelentettünk a Falu hasábjain. 2005-re datált, de 2006 nyarán jelent meg „A helyi hatalom és Önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002” című kötetben is a kutatási program eredményeit megjelentettük, amelyhez mellékeljük (CD melléklet) azt a feldolgozott adatbázist, amelyet az idén tovább fejlesztünk, illetve további más adatokkal összevetve értékeljük.

A 2006. évben előkészítettük a kiválasztásra kerülő fókusz csoportokat, amelyekből kiválasztottuk azokat a szélső értékekkel rendelkező kistérségeket, amelyeket mélyebben vizsgáltunk.

2007 során a terepmunka lebonyolítása és esettanulmányok valamint település életútvizsgálatok elkészítése során válasz kerestünk arra a kérdésre; milyen tényezők vezettek a sikeres, illetve sikertelen forrásallokációhoz, illetve a térségek egymáshoz viszonyított fejlettségi állapota miként alakult, s ezeket befolyásolták-e az allokációs kudarcok vagy sikerek?

Az adatok feldolgozásának alapvető céljának tartottuk az önkormányzatok, kistérségek tipizálását, amelyet az önkormányzatiság EU csatlakozás előtti időszakára végeztünk el. A

neurális háló módszerének alkalmazásával olyan szélső csoportokat alkottunk, amelyeket a kutatásunk során később “in situ” vizsgálhatunk.

Korábban úgy gondoltuk két kistérséget elég lesz helyben vizsgálni, amelyek egyikében a népszerű mutatók kedvezőek, a szociális ellátó intézmények folyamatosan működnek, az önkormányzatok pénzügyileg egyensúlyban vannak, és fejlesztéseiket valamint feladataikat törekednek sikeresen összehangolva, együttműködve megoldani. Az ellenponton olyan térséget kerestünk, ahol a népszerű mutatók kedvezőtlenek (magas az elvándorlás, az öregedik a népesség, stb.), a helyi szociális ellátó rendszer töredezett és nem folyamatosan biztosított, alacsony a foglalkoztatottság, az önkormányzatok sikertelenül pályáznak fejlesztési forrásokra, stb.. A számítások azonban több helyi vizsgálatot tettek szükségessé, ezért öt kistérséget jelöltünk ki a helyi vizsgálathoz, amelyben az esttanulmányokat készítettünk.

2004-ben, amikor a kutatást tervezetét papírra vetettük, négy év munkáját előre vetítettük, nem gondoltuk, hogy a felvetett kérdések számát nem hogy csökkentjük, hanem inkább gyarapítani fogjuk.

I.) A kutatás rávilágított arra, hogy a területpolitika „beavatkozási” kísérletei 1990-2002 között, a kistérségek életvilágára; társadalmi dinamikájára, s a településeinek fejlődési trendjére, vagy azok gazdaságára igen csekély számszerűsíthető hatással voltak:

- 1. A modellkísérlet során nem találtunk bizonyítékot arra, hogy az önkormányzatiság három kormányzati ciklusa alatt (1991-2002) a meghatározó település- területfejlesztési források (CCT, TEKI és CÉDE) és a kistérségek 2005. évi fejlettségi szintje között létezne erős magyarázó értékkel bíró korreláció.**
- 2. A fenti tényből implicite következik a kistérségek fejlődése minden bizonnyal a kurrens fejlesztési céloktól függetlenül ment végbe, illetve az ország fejlett térségeitől leszakadó kistérségek helyzetét lényegében nem befolyásolták a különböző fejlesztési források mennyisége.**
- 3. Az 1990., 2000., 2005., évi fejlettségi szintek (neuronháló elemzés) mérése azt sejteti, hogy az ország kistérségeinek egymáshoz viszonyított fejlettsége az önkormányzatiság kezdő évéhez képest jelentősen átrendeződött, az ország**

meghatározó átlagába 110 helyett mára 138-an tartoznak. Az ország homogenizálódott, de egyben kiugró térségeinek száma csökkent, s az átlagból kiemelkedő térségekben a korábbi 6 millió 400 ezer ember helyett, ma már csak 5 millióan élnek.

4. Amennyiben a források oldaláról közelítünk, látható a vizsgált időszakban a decentralizált források 94%-át (TEKI) – 72%-át (CÉDE) a meghatározó átlaghoz tartozó kistérségek kapták meg, amelyben a 2005- évi fejlettségi klaszter besorolás szerint az össznépesség fele élt. Azonban a források tömegét igazán kitevő centralizált elosztásban kezelt támogatásokhoz (CCT források tették ki a számításba vett források 86%-át) elsősorban a főváros jutott, majd a dinamikus szuburb kistérségek, s végül a dinamikus nagyvárosok, azaz a fejlettek.
5. Az elemzésekből kitetszik, hogy a decentralizált forrásallokáció inkább kedvez a meghatározó átlagba tartozó kistérségeknek, míg inkább a centralizáltan kezelt fejlesztési támogatások a fejlettebb kistérségekbe jutottak el.
6. Feltételezhető, amennyiben ha a terület- és településfejlesztési források nagyobb arányban jutnak decentralizált kezelésbe (a megfigyelt időszakban 14% volt), akkor abban az esetben a meghatározó átlaghoz tartozó vidékies kistérségek nagyobb arányban juthatnának támogatáshoz, de a forrásallokáció decentralizációja önmagában nem jelent garanciát a hátrányok felszámolására, mert a fejlettség és fejlesztési források között nem mutatható ki közvetlen kapcsolat.
7. Minden bizonnyal, a hatékony település- és területfejlesztés nem a centralizált és a decentralizált szintek prioritásán múlik egyedül. A struktúra egészét szükséges érinteni, hogy a rendelkezésre álló fejlesztési források a kívánt eredményt elérjék; a leszakadó kistérségek felzárkózását, a fejlettebb kistérségek számának gyarapodását.
8. A források hatékonyabb felhasználását minden bizonnyal az endogén fejlesztési források alaposabb feltárása és ehhez időben rendelt külső források csatlakoztatása jelentené. E fejlesztési stratégia erősebb kooperációt követel meg a helyi társadalmak szintjén, és nyitottabb, reflexívebb politikát igényelne a kormányzati szintek irányából.

II.) A *település szintű kutatások* eredményeként megállapíthattuk: A vizsgált időszakban 1990-2002 közötti allokációs trendek erőteljes koncentrációt mutattak, különösen a nagy összegű források terén (Cél és Címzett), a fejlesztési források „versenyéből” az önkormányzati korszak előtt is preferáltabb városok kerültek ki nyertesként. Az elosztás-politika a fenti közelítés szerint, igaz más elvekkel és eszközrendszerrel, folytonosságot mutatott az 1990 előtti korszakkal.

Az önkormányzatiság a vizsgált időszakban nem eredményezte a területfejlesztési források paradigmikus átrendeződését a települési szintek között, mivel a városok, különösen a nagyvárosok, és az ipari központok dominanciája tartósan megmaradt.

1. A fejlesztési források eloszlását vizsgáltuk *jogállás- és népesség szám* szerint akkor a legeredményesebbek a kis városok voltak, ha *egy főre vetítve* vizsgáljuk az önkormányzatok abszorpciós képességét, *a legjobb eredményt a főváros* (ötvenszer eredményesebb volt a kisvárosokhoz képest) és *a megye jogú városok* (kétszer eredményesebb volt a kisvárosokhoz képest) érték el, messze megelőzve minden más település csoportot.
2. Amennyiben a fejlesztési források eloszlását a *vidékiség kategóriái* szerint számítottuk, akkor a legtöbb forrást a *sűrű-közeli* csoportba jutó önkormányzatok szerezték meg, ha viszont az *egy főre vetített támogatási összeget* vizsgáljuk, akkor tizenkétszer eredményesebbek voltak a *nagyvárosok* a centrumokhoz közel eső nagy népsűrűségű településekhez képest, s hétszer eredményesebbek voltak a centrumoktól távol eső nagy népsűrűségű önkormányzatokhoz képest.
3. A *komplex fejlettségi* mutatóval csoportosított önkormányzatok közül a *legtöbb fejlesztési forrást a fejlett-átlagos* (iparosodott) térségekben elhelyezkedő települések kapták meg, ha *egy főre vetítjük* a forrás allokáció mértékét, akkor az ország lakosságának alig több mint hatodának lakhelyéül szolgáló elmaradott térségek is viszonylag sikeresek voltak, az idegenforgalmi jellegű kistérségekkel együtt.

Ha arra kérdésre keressük a választ; hogy melyik település típusba tartozó önkormányzat hívhatta le a legtöbb területfejlesztési forrást, s figyelembe vesszük a csoportosítás során a népesség számát is, akkor a legkedvezőbb helyzetbe a *fejlett* és korábban is kedvezményezett település együttesekbe tartozó *nagyvárosok*, élükön a *fővárossal*, és a fejlett infrastruktúrával és kiegyensúlyozott helyi társadalommal és gazdasággal bíró települési önkormányzatok jutottak.

III.) A vidéki kistérségi kutatások rámutattak: a területfejlesztési forrás egy főre jutó összegét figyelembe véve jelentős forrás-felszívók voltak a vidékies térségek Észak-Magyarország, az Alföld perem helyzetű kistérségei, Dél-Dunántúl Drávát érintő szakasza, de ha megvizsgáltuk a városok abszorpciójának súlyát a vizsgált kistérségeken belül, akkor "erősen urbánus" forrás-felszívást mértünk, vagyis a városi népesség arányát jelentős mértékben meghaladta a városokra jutó támogatás aránya.

A három kormányzati ciklus időszakaiból egyértelműen kiderül, a városok a források egyre növekvő arányát szerzik meg a sikeres kistérségeken belül. A városok sikerét több okkal magyarázhatjuk:

1. a városok erősebb érdekérvényesítő képessége; az országgyűlési képviselők a kisvárosok polgármestereivé is válnak (ritkábban fordítva), a nagypolitika mintegy leszáll a helyi politika színterére,
2. a városok térségi feladatot látnak el, ebből eredően több olyan intézményük, feladatkörük van, amely fejlesztési forrást vonzott,
3. a falvakban az elemi infrastruktúrafejlesztések a 90' évek végére kifulladásra (víz-, gázhálózat), az s intézményeiket lassan elvesztő falvak kisebb forrást tudtak magukhoz vonni.

Helyi szociális ellátórendszer hatékonysága a vidékies terekben

Azokban a kis- és apró községekben, ahol a szociálpolitikai kiadások az összes önkormányzati kiadások 10%-át elérik, az aktívkorúakhoz viszonyítva a foglalkoztatottak aránya legalacsonyabb az országban, ötven százalék alatti. A vidéki településeken a jövedelemképzés igen alacsony, sokan nem tudnak, vagy nem hajlandóak munkát vállalni azokon a településeken, ahol nincs helyben foglalkoztató, továbbá körülményes a közlekedés, alacsonyak a bérek, magas az alacsonyan képzett és iskolázatlan tartós munkanélküliek aránya.

Az önkormányzati rendszerbe beépített szociális gondoskodás nem hatékony, mivel nem alkot összetett rendszert, nem fogja át a munka – lakhatás - tanulás egységeit. Nem ösztönzi a klienseket a foglalkoztatásra, az öngondoskodásra, a kiút keresésére. Jelenlegi szociálpolitikai rendszerünk inkább konzerválja a jelenlegi társadalmi hátrányokat, s mind ezt viszonylag nagy költségek mellett teszi. **A szegénység okozta társadalmi feszültségek enyhítésére szánt növekvő források, ugyanakkor csökkentik a szegénység megelőzését szolgáló szociális rendszerek kifejlődését, s a meglévők hatékonyabb működését.** Azokban az önkormányzatokban, ahol az éves kiadások több mint tizedét szociálpolitikai kiadások viszik el, **egyre nagyobb számban zárják be az óvodákat és az iskolákat.** Így a szociális hátrányokkal küzdő családokban élő gyermekek nevelése és oktatása nem helyben szerveződik, hanem a helyi közösség kontrollját nélkülöző távolabbi intézményekben. A távolabbi településen történő feladatellátás a helyi problémamegoldás komplexitását csökkenti, a nevelési és oktatási intézmények nem tudják betölteni azt a missziót, amelyet betöltöttek a kisiskolák, amelyekből a tanár, a tanító közvetlen kapcsolatot tudott ápolni a szülővel, főleg az anyákkal. A kis és aprófalvakban a helyi szociális feladatok rutinszerű szociális segélyosztásra korlátozódnak, amennyiben a szegénységet igazán kezelni képes mikrovilág alapintézményei sérülnek, vagy eltávolodnak a helyi társadalomtól; a szegénység magára marad, gettósodik, a szociális zárványokból nem vezet kiút, a társadalmi mobilizáció, a fel- és kiemelkedés esélye elveszik.

A bezárt oktatási intézmények vizsgálta alapján megállapítottuk:

A bezárt iskolák jó fizikai állapotuk, településen belüli kedvező fekvésük alapján, s **az iskolai kompetencia mérések eredményei szerint azt állapíthatjuk meg, hogy a bezárt iskolák különösen kétezernél kisebb lélekszámú községek esetén kedvezőbb oktatási körülményeket és jobb eredményeket értek el, mint a saját település kategóriáikon belül lévő tovább működő iskolák.** Ugyanakkor a kis falvakban a bezárt általános iskoláktól búcsúzó végzősök a saját település kategóriájukhoz viszonyítottan jobb családháttér-indexszel bírtak, mint a tovább működő iskolák végzősei. Az oktatás körülményei tekintetében, az oktatás teljesítményét figyelve, s a tanulók családi háttérét vizsgálva azt a feltevést támaszthatjuk alá, hogy a megszűnő iskolák várhatóan nem a leggyengébbek, hanem az inkább erősebbek, amelyek diákjait és esetlegesen tanárait inkább befogadják az erősebb városi, nagytelepülési iskolaközpontok. Azaz az eddigi iskola bezárások minden bizonnyal nem szolgálták a korábbi szegregáció felszámolását, hanem inkább erősítették a társadalmi elszigetelődést. Tehát **a nagyok „kimazsolázzák” a vidékből a környékbeli jobb iskolákat, s ezzel együtt nem következik be az iskolák szelekciója, azaz a gyengék „kigyomlálása”.** Félő, hogy több kisebb nevelési oktatási műhely megszűnik, a rosszul teljesítők pedig **szociális szegregáció fészkeivé válhatnak.**

A hátrányos helyzetű diákok iskolai sikerességének elősegítése érdekében, az esélyegyenlőségre, a szegregáció felszámolására hivatkozva törekvés látszik a falusi kisiskolák megszüntetésére, a nagyobb létszámú intézménnyel való összevonásra. E jó szándékú törekvéseket körültekintéssel kell fogadni, mert az otthonról hozott hátrányokkal küzdő gyermek több személyes tanári törődést, s ezzel együtt több tanári munkaidőt kíván, valamint korszerűbb nevelői módszerek alkalmazását igényli. Az OKI vizsgálatai bizonyítják, hogy az iskolák finanszírozásában nem érvényesült kimutathatóan a többletfinanszírozás (tanárok képzésére, többletóraira, speciális szakemberek költségei). Az eddig megtakarított többlet kiadásokat az intézmények kiadásainak kurtításával és az intézmények takarékosági elvek alapján való összevonásával nem lehet megoldani. A névleges szegregációt, szociális gettót a városi, nagy, falusi iskolákba történő bejárás ténylegesen nem szünteti meg. **A formailag szegregált oktatás keretei között működő, de hatékony kisiskolák felszámolása, ugyan megnyugvást hozhat az oktatás politikusok egy részének, de az érintettek későbbi munkaerő-piaci szerepére, azaz az oktatás külső hatékonyságára nem lesz tényleges hatással, az érintett térségekben nem fog nőni a gazdasági aktivitás.**

A hátrányos helyzetű csoportok és területek felzárkóztatása érdekében eddig elindított és lefutott programok komplex hatás és hatékonysági vizsgálata szükséges, annak érdekében, hogy a jövőben eredményesebb cselekvési programok születhessenek.

Helyi hatalom működése, demokrácia-deficitje vidéki önkormányzatokban

Az 1990. évi első önkormányzati választáson az önkormányzatok száma 3070 volt; ebből 2904 helyi autoritás községnek, 143 városnak, 22 megyei jogú városnak számított. A falvak városokkal szemben más szempontból is „népszerűbbé” váltak a rendszerváltást követő első évtizedben. Az első ciklus alatt az országon belüli vándorlás iránya még követte a nyolcvanas évek trendjét, vagyis a tízezer főnél kisebb települések vándorlási egyenlege mínusz volt, s a legnagyobb többletet a főváros és a megyei jogú városok mondhatták magukénak. A vándorlási veszteség különösen erőteljes volt a háromezer főnél kisebb lélekszámú falvakban. A második ciklus idejére **a vándorlás iránya megfordult**, mivel a főváros vándorlási vesztesége meghaladta a negyvenezer főt, a megyei jogú városok vesztesége elérte a tizenhétezer főt, ellenben a nagy- és középfalvak népessége (ezer és háromezer, valamint háromezer és tízezer közötti községek) negyvenötezer fővel gyarapodott a népmozgalomnak köszönhetően. Az apró- és kislefalu népesség csökkenése pedig lecsillapodott.

A harmadik ciklusra a főváros és a megyei jogú városok vándorlási vesztesége tovább erősödött, mivel Budapestet ötvennyolcezeren többen hagyták el, mint beköltöztek, de megyei jogú városokból is harmincnégyezer fővel többen költöztek el, mint be. A vándorlás további nyertesei a nagy- és közepes népességű falvak maradtak, amelyeknek a vándorlási többlete megközelítette a hetvenezer főt. Az ezred fordulós önkormányzati ciklusra az apró- és kislefalu népessége is enyhén gyarapodott a költözések révén.

A lábbal voksoló polgárok egy jelentős része a városi és községi önkormányzatok „versenyében” egyértelműen a falusi helyi társadalmakra szavazott. A vidéket választották a várossal szemben annak ellenére, hogy a községek a városokkal ellentétben közel félévszázadon át hátrányos megkülönböztetésben voltak, különösen a fejlesztési források és helyi szociális szolgáltatás elosztását illetően.

Az önkormányzatiság sajátos helyzetet teremtett a falvak számára, mivel az 1990-es Önkormányzati törvény olyan jogosítványokat adott a községeknek, mint a városoknak, de

ehhez a jogokhoz a törvény alkotója nem rendelt elegendő vagyont, illetve nem biztosított megfelelő állami forrásokat.

Magyarország népességének 37%-a községekben, ötszáz fő alatti népességű településen 3%, ötszáz és ezer fő közötti faluban 5% élt, s ezer léleknél többet számláló faluban lakott a magyar állampolgárok 29%-a, azaz a falusi népesség zöme közép-, illetve nagyfalvakban élt az ezredfordulón.

Az elvándorlás és a természetes fogyás az apró- és kisfalvakra igen jellemző volt az önkormányzatok megalakulásáig, azonban a második és harmadik önkormányzati ciklusra a népesség csökkenés mérséklődött, lassan megállt. A közép- és nagyfalvak népességének száma az önkormányzatiság éveitől enyhén növekedett. A növekedés különösen a városi agglomerációkban volt erőteljes. A szuburbanizációs tendencia inkább a város közeli településeknek okozott lakónépesség-növekedést, amely együtt járt a nagyobb fejlesztési forrásokhoz való hozzáféréssel. Különösen a helyi társadalmi elitik kiköltözése segítette az agglomerációs települések gyors felemelkedését.

A nagyvárosok agglomerációjában épültek az új lakások és nyílt nagyobb lehetőség a közműhálózat tovább fejlesztésére. A tömegközlekedés kiépültsége, a foglalkoztatók jelenléte, s a jobban fizető munkaalkalmak is hozzájárultak az adófizető polgárok és vállalkozók megjelenéséhez, s ugyan itt az előnyösebb gazdálkodási feltételekkel rendelkező önkormányzatok megerősödéséhez.

A periférikus elhelyezkedésű falvakban ellenben rosszak voltak a népesség gazdasági aktivitását jellemző mutatók. A vidéki települési **önkormányzatok részére visszajuttatott személyi jövedelemadó hányadát az állami költségvetésnek kellett kiegészíteni.** A helyzetet még súlyosbította az a tény, hogy az ország más településein helyben képződő önkormányzati bevétel mind jelentősebb hányadát kitevő helyi adókat ezekben a térségekben nem vethették ki, mivel a nyugdíjas s más inaktív jövedelemmel rendelkező népesség körében kevés volt a nyereséget képző vállalkozó, ugyanakkor jelentős kiadást könyvelhettek el a polgármesteri hivatalok a szociális intézményeikben.

A szociális ellátórendszer fenntartása törvényekben szabályozott, előírt és kirótt feladata az önkormányzatoknak, amelyre egyre kevesebb **normatív támogatást** kaptak az állami költségvetésből. Arányaiban legtöbbit az egészségügy, közel a költségek egészét, **a legkevesebbet az oktatás**, amely a költségeknek felét kapta meg, s a kettő között helyezkedett el a szociális ellátás és segélyezés. Amennyiben a kiadási oldal arányait vizsgáljuk, a legnagyobb kiadást a nevelés- az oktatás jelentette, ezt követte az egészségügy és a szociális támogatások, valamint szociális intézmények fenntartása.

A rendszerváltás óta a kis településekre visszakerülő óvodai nevelés és általános iskolai oktatás megmaradását kétség kísérte, mert a helyi települési önkormányzatok súlyosbodó gazdasági helyzete miatt az intézményeket bezárhatták, illetve „saját” akaratuknál fogva, már nem központi-adminisztratív rendeletek nyomán, hanem „jól felfogott racionális” döntéseik eredményeként összevonhatták, azaz újra megindult **a kis- és az apró falvak „kiürítése”**, társadalmi eróziója. Az intézmények azon túl, hogy szolgáltatást nyújtottak, a helyben élők mindennapjait könnyítették és gazdagították. Nem lehet elfeledkezni arról a tényről sem, hogy az intézmények, ha még szűken is, de helyet adtak a helyi értelmiségnek, amely sok esetben egy-egy település szellemi életét, kohézióját, integrációját, ezáltal jövőjét határozhatta meg, még akkor is, ha a mai vidéki életvilágban egyre kisebb szerep jut számukra.

Mivel **az iskola az egyik legköltségesebb intézménye volt az önkormányzatoknak**, ezért az csak a jól gazdálkodó önkormányzatok kezelésében tudott fejlődni. Voltaképpen a falvak zárt helyi társadalmában számos iskolának sem hatékony autonómiája (társadalmi kontrol, kliens orientált minőségbiztosítás), sem valamilyen állami garanciából eredő tényleges biztosítékai nem voltak arra, hogy az alkotmányban (Magyar Köztársaság Alkotmányának 16.§), valamint az oktatási törvényben foglaltaknak megfeleljen. A **mindenkori képviselőtestületnek az iskolaigazgató kiszolgáltattott**, mivel a helyi önkormányzati képviselőtestület nevezi ki, illetve teljesen alárendelt a polgármesternek, mivel a munkáltatói jogokat gyakorolja felette. Ebből az egyoldalú erőfölényből a helyi politika annak érdekében, hogy a számára, illetve a szűk környezete számára (rokonainak, választóinak)

preferált javakat előteremtse; a közpénzek elosztása során az iskolaügyet gyakran hátrányok, s nem ritkán sérelmek érték.

Az egészségügyi alapellátáshoz tartozott a háziorvosi (házi gyermekorvosi), védőnői, ápolási, fogászati és gyógyszerügyi ellátás. A védőnői rendszer jól kiépült az egész országban, s ez az alapszolgáltatás a legapróbb településen is a helyén van. Viszont a kisebb falvakban, a csatolt községekben az orvosok csak hetente egy-két alkalommal járnak ki rendelni, állandó rendelőjük és lakhelyük az esetek többségében a nagyobb községekben van. **A halmozottan hátrányos helyzetű vidékies tréségekben a házi orvosi státuszok gyakran betöltetlenek** mivel az aprófalvakban az orvosoknak sokat kell utazni, a kártyapénz alacsony a költségekhez képest, s a magas cigány népesség miatt pedig kevés a paraszolvencia. A gyermekorvosi ellátottság teljesen csak a városokban és a nagyközségekben megoldott. A házi gyermekorvosok öthatoda városokban praktizált. A gyógyszerüzletek valamivel jobban elérhetőbbek voltak, de 2197 településen nem volt gyógyszerüzlet, 2635 apró- kis- és közepes faluban, illetve annak környezetében alig 418 patika működött az ezredfordulón.

A munkanélküliek jövedelempótló támogatásából és rendszeres szociális segélyből részesülők többsége vidéki volt, annak ellenére, hogy a városokban élt a népesség kétharmada. Ennek egyik oka, hogy a munkanélküliség a legkorábban, a falvakban alakult ki és itt vált tartóssá, kezelhetetlenné.

A segélyek mellett jelentős támogatásban részesültek a gyermekes családok a rendszeres gyermekvédelmi- és gyermeknevelési alapból. Ez a támogatás a gyermekek iskoláztatásához és iskolai költségeihez jelentős mértékben járult hozzá. Az alacsony jövedelmű családok mindegyike normatív alapon, a szociális- és gyermekvédelmi törvényekben előírt módon, jutott hozzá a nevelési támogatáshoz. **A fővárosban csak minden hetedik, a megyei jogú városokban minden negyedik, a többi városban minden harmadik, a nagy és közepes községekben már minden második gyermek rászorult a rendszeres gyermekvédelmi támogatásra. A kis- és aprófalvakban a fiatalkorúak több mint a fele, illetve közel kétharmada részesedett a családvédelmi támogatásból.**

Az önkormányzati választások és a helyi szociális ellátórendszerek együttes vizsgálata során megállapítottuk: A szociális ellátás gyakorta a kampányok eszközüvé vált, azokban a helyi társadalmakban, ahol a foglalkoztatás szintje alacsony (20% körüli), s a fő jövedelem forrást - az önkormányzatok közvetítette - segélyek, közmunkák jelentik.

Az önkormányzatiság nagy szabadságot adott a helyi autoritásoknak, de kérdéses, hogy a közjogi keretek adta szabadság biztosít-e valódi szabadságot a helyi társadalmak számára. Mivel az önkormányzatokkal szemben nagy volt az elvárás és a rájuk ruházott feladatok száma csak egyre nőtt, de hozzá rendelt feltételek szűkösek maradtak ezért nagy volt a kísértés, hogy a szociális ellátó rendszer egyik másik "költőshelyétől" meneküljön, de legalább is az egyik kötelezettségét elhanyagolja.

A polgármesterek és velük együttműködő testületek éltek az önkormányzatiság adta szabadsággal, s a források belső elrendezését nem minden esetben a helyi társadalom szükségletei szerint alakították. A helyi hatalom gyakran a saját szűk politikai érdekei mentén költötte el az önkormányzat pénzét, vagy vált meg az önkormányzat vagyonától.

A helyi politikából mindinkább kiszoruló helyi intelligencia nem tudta útját állni a helyi nyers gazdasági érdekeket megjelenítő vállalkozó érdekeknek, amely nem törődött a helyi szolgáltatások létevel és minőségével, mivel a helyi gazdasági elithez sorolható rétegek nem szorultak a helyi szociális ellátó rendszerre. A falusi társadalmak egy részében, ahol a helyi politikát meghatározó családok mögött a helyi gazdaság szereplői álltak a megválasztáshoz szükséges többséget azok az idősek adták, akik, ha alacsony, de biztos jövedelemmel, nyugdíjjal rendelkeztek. A nyugdíjas társadalom szociális ellátáshoz szükséges javakat a községi önkormányzatoknak könnyebb volt előteremteni (nyugdíjas- klub, és otthon, étkeztetés, stb.), mint az aktívkorúak ellátását megoldani, vagy az ifjú nemzedékek számára az óvodát és az iskolát biztosítani. Az idősek számára az ünnepek során kiosztott ajándék és kisebb támogatás (többnyire a szociálisalaphól finanszírozva) olcsó és hatékony kampány eszköz a polgármesterek kezében. A differenciáltabb helyi társadalomban, amelyben a szociális ellátórendszer összetettebb és az érdekek is szabadabban kifejeződnek a szociális támogatás kevésbé válhat a helyi hatalom eszközüvé.

A helyi elit által vezetett társadalmak

A vidéki helyi társadalmak, különösen a városoktól távol eső nem urbanizált életvilágokban, ahol a foglalkoztatottság alig érte el a húsz százalékot, az adófizetők aránya nem közelítette meg a tíz százalékot, az inaktív keresők aránya viszont a negyven százalékot meghaladta, vagyis az aktív korú népesség túlnyomó többsége a helyi autoritás jóindulatától függően jutott minimál jövedelemhez; nem értékelhető a helyi társadalom ellenőrzése a helyi hatalom felett.

A helyi társadalom életminősége, illetve a helyi szolgáltatások léte és minősége nagymértékben, vagy teljesen a helyi elit jóindulatának, illetve felvilágosodottságától függött. A szociális függőségben éltek azok a falusi társadalmak is, amelyekben az egyéni és a családi élethez szükséges jövedelmet illetve szolgáltatásokat és forrásokat a helyi politika szereplői biztosították segélyekkel, közmunkával és más úton a helyben élő aktívkorú népesség többsége számára.

A helyi autonómiák működését, a helyi önkormányzati választásokat csak az említett társadalmi tényezők figyelembe vételével, valamint fentebb érintett szociális deficit ismeretében érdemes vizsgálni.

A kutatásnak nem volt célja a választási rendszer elemzése, de miután megkerülhetetlen a helyi hatalom szempontjából, annak egyes elemeit érintette a vizsgálat. A kislistás választás a status quo megerősödésének kedvezett különösen a tízezer főnél kisebb népességű településeken.

Tízezer főnél kisebb településen, a választási törvény értelmében, nem alakítottak ki helyi választási kerületeket, s a jelölő szervezetek sem tudták töredék szavazataikat a listáikon érvényesíteni. 2002-ben 24962 képviselő hely közül 1398 a kompenzációs listákról került kiosztásra. Budapesten 258, a megyei jogú városokban 268 és az egyéb tízezer főnél nagyobb településeken további 872 mandátumot nyertek el a jelölő szervezetek kompenzációs listáiról. Ez azt jelenti, hogy a **Budapesten, a megyei jogú városokban, valamint a tízezer főnél népesebb egyéb településeken a helyi képviselők 40%-a listáról szerzett mandátumot.**

A listás mandátum megszerzésének a lehetősége annak a jelölő szervezetnek is megvan, amelynek egyetlen egy képviselője sem jutott be az egyéni kerületből a képviselő testületbe.

Ezért a tízezer főnél nagyobb településeken szükségszerűen a pártosodás erőteljesebb, mint a tízezer főnél kisebb lélekszámú településeken. **2002-ben a kompenzációs lista nélkül választó helyi önkormányzatokban a képviselők 88%-a független volt.** A jelölő szervezetek hiánya különösen szembeötlő a közepes, a kis- és aprófalvak esetében, ahol a „függetlenségi mutató” túllépte a 90%-ot. 1998-ban a helyzet igazából nem tért el, a függetlenek aránya a tízezer főnél kisebb létszámú településeken (90%), s a kis lélekszámú falvakban még erőteljesebb volt (95-97%).

A kompenzációs listát nélkülöző önkormányzatok esetében – tízezer főnél kisebb lélekszámú településen (2002-ben) 2886 községben és 118 kisvárosban 4 millió 244 ezer fő lakott – a választás úgynevezett kislistán történt, amelynek a lényege az, hogy a szavazócédulára felkerült nevek közül csak az kap mandátumot, aki a legtöbb jelölést érte el, illetve mindazok, akik az első mögött sorakoznak mindaddig, amíg be nem töltik a képviselő helyek számát. A tapasztalt helyi képviselők, illetve jelöltek ezért arra kérték a támogatóikat, hogy nevükön kívül több jelöltre ne adjanak voksot, vagyis ne használják ki a leadható szavazatokat, mert ezzel az egyes jelölésűek úgymond „megugranak” a listán.

A választókra erős befolyással bíró helyi politikusok ezért nagybiztonsággal kerültek be a községi önkormányzatok képviselő testületeibe. A tízezer főnél kisebb lélekszámú településeken, a fenti okok miatt, nem az erős jelölő szervezeti háttér (pártok, civilszervezetek) megléte dominált, hanem elsősorban a potens egyéniségek. A községi- és kisvárosi testületekben ezért kerültek főleg a helyi munkaadók (vállalkozók, intézményvezetők) viszonylag nagyobb gazdasági befolyással rendelkező személyek, valamint olyan családok „família páterei”, akik népesebb rokonsággal és kiterjedt másodlagos társadalmi kapcsolatokkal rendelkeztek (ügyeket elintézni tudó kijáró személyek) vagy legalább is ennek hírében állottak.

A vidéki Magyarország többségében a községi önkormányzatok testülete inkább vált a helyi elit exkluzív intézményévé, s lett egy szűkebb patríciusi csoport érdekhordozója, mint a szélesebb helyi társadalom fóruma. Miután a helyi társadalom érdekeinek az artikulációját más szervezet nem tudta felvállalni (érdekhordozó helyi társadalmi szervezetek hiánya a falvakban) ezért a közgyűlések szinte fellebbezhetetlen döntési csúcsai lettek a helyi társadalomnak.

A politika működéséből sokat elárul a helyi választásokon való választó részvétel aktivitása, mivel jelentős történelmi háttérrel nem bírnak helyi társadalmaink. A demokratikus társadalmak egyik fokmérője a választási részvétel a helyi önkormányzati választásokon, amely több országban messze meghaladja a parlamenti választási aktivitást, ez Magyarországon másként van.

Az új önkormányzati választójogi törvény (1994: LXII. tv.) utáni első választáson rémisztően alacsony volt a részvétel. Az egész országban a választásra jogosultaknak alig több mint 43%-a járult az urnákhoz, bár a kislistás településeken ez az arány meghaladta 54%-ot, de ugyanakkor az Alföldi nagyvárosokban messze 30%-ék alatt maradt a részvétel. Az alacsony választási aktivitás semmi esetre sem erősítette a helyi települési önkormányzatok legitimitását, s csökkentette presztízsét a nagypolitika erőterében. A választáson való részvétel nagyobb volt a falvakban, különösen a kis- és apró falvakban, ahol a részvétel egy-egy település esetében akár az országos átlag kétszeresét is megközelítette.

Az 1998-as választások nem hoztak meglepetést a részvétel szintén alacsonynak mutatkozott (45,7%), különösen a nagyvárosokban (37,6%), a falvakban tendenciózusan növekedett a részvétel aránya attól függően, hogy hány fő lakta a települést; minél kisebb volt egy község annál többen mentek el szavazni. A „kicsi aktívabb” elve az országos magasabb részvételi arány (51,1%) mellett is érvényesült 2002-ben, amikor a tavaszi forró parlamenti választási láz még az önkormányzati választás hűvösebb októberi napjaiban sem csillapodott le.

A községek, s különösen az apró- és kislefalu magasabb részvételi hajlamát többféleképpen lehet magyarázni. Egyrészt ott, ahol az emberek személyesen ismerik egymást, a saját vezetőiket is jobban ismerik, illetve nagyobb aktivitással vesznek részt a kiválasztásukba, s adnak számukra bizalmat. Másrészt azt is figyelembe kell venni, hogy az önkormányzati választások tétje a vidéken élők számára egyértelműbb, mint a városiaknak, különösen a nagyvárosban élőknek, mivel a falvak nagy részében a helyi polgármesteri hivatal és a hozzá tartozó intézmények és közszolgáltatások nyújtják az olykor egyetlen munkaalkalmat, s ezzel a családok fő jövedelem szerző helye is egyben, amely fölött a helyi testület, s főleg a polgármester diszponál. **A falvak, különösen a kis lélekszámú falvak nagyobb választási aktivitása nem a közügyekben való nagyobb társadalmi részvételről árulkodik, hanem egyszerűen a falusi szegénység terméke;** vidéken egyszerűen azért mennek el többen szavazni, mert nem akarnak „sárosak lenni” a polgármester előtt.

A magas választási részvétel nem a kampány eredménye, s nem is a nagyobb választási verseny következménye, hanem egyszerűen igazodás a helyi hatalom elvárásához. Mind később látható a magas részvétel mellett nem tapasztalható a helyi hatalmi posztokért való nagyobb versengés.

A helyi hatalom versenye a képviselői és polgármesteri posztokért

Képviselők

1998-as önkormányzati választáson 23482 helyi települési képviselői helyért folyt a küzdelem, amelyért 63160 jelölt szállt versenybe, vagyis 100 képviselő helyre 269-en pályáztak (2,69 szerez volt a „túljelentkezés”, azaz a **kompetíciós ráta**). Egy képviselői helyre jutó helyi képviselő jelölt számának számtani átlagát neveztük el kompetíciós rátának, amely arányszám kifejezi a választási verseny erősségét egy-egy településre, vagy település típus adatait összeadva egy-egy településkategóriára vonatkozóan.

A század utolsó önkormányzati választásán az országos kompetíciós ráta alatt helyezkedtek el a községek, s jóval az átlag felett találhatóak a városok. A fővárosban 6,7 szer több, a megyei jogú városokban 7,8 szór több, a kisvárosokban 5,3 szór több jelölt indult, mint amennyi képviselő hely kiosztható volt. A községekben mindösszesen 2,2 szer volt nagyobb a túljelentkezés. A vízválasztó mégsem a jogállás kategóriája volt, vagyis a helyi versenyek erősségét nem a városi rang befolyásolta, hanem **a település népességének a száma**, vagyis az hogy egy önkormányzat vegyes rendszerű (választókerületekre és kompenzációs listára épülő), vagy kislistás rendszerű. A tízezer fő és attól kisebb lélekszámú kisvárosokban és községekben háromszor-négyszer kevesebb jelölt indult egy mandátumért, mint a vegyes választási rendszerű önkormányzatokban.

Az eltérést magyarázhatjuk a választói rendszerből, s ebből következően a jelölő szervezetek sűrűségéből, de elfogadható ok az is, hogy a nagyobb településeken nagyobb a tét, mint a kistelepülésekben- és városokban, hiszen a tízezer főnél népesebb önkormányzatok többsége jelentős térségi szerepet tölt be, ebből eredően kiterjedt ellátórendszere és intézményi apparátusa van, s ennek arányában nagyobb költségvetéssel bír.

A falvaknál a hatalom utáni alacsonyabb érdeklődést magyarázhatjuk a helyi politikai elit zártágával és kikezdetlenségével, bár ezt a tízezer főnél népesebb helyi társadalmakra is elmondhatjuk, különösen az alacsony gazdasági aktivitást mutató

térségekben, ugyanakkor a városokban és nagyobb népességű településekben a helyi hatalmat kritikusan kezelő értelmiség, vagy a helyi autoritástól független véleményformálók előfordulásának lényegesen nagyobb az esélye.

Amennyiben **a helyi társadalom kellően összetett, akkor a helyi politika mintázata is differenciáltabb**, s nagyobb a kilátása annak, hogy a helyi hatalommal szemben új alternatíva lépjen fel és választásról választásra megküzdjön az aktuális vezetőkkel.

A 2002-es önkormányzati választás alkalmával valamennyi községi településkategóriában növekedett a versenyhajlam, amely ha enyhe mértékben is a helyi hatalom szereplőinek differenciálódására utal. Minden bizonnyal az ezredforduló után elérkezett a generációk váltásának az ideje, a valamikori tanácsi képviselők és korábbi falusi vezetők visszaszorultak, s helyüket az ifjabb nemzedék vette át.

A nagyobb lélekszámú településeken a mérséklődő versenyhajlamot az elhaló pártok és jelölő szervezetekkel magyarázhatjuk. A választási eredmények azt mutatják, hogy azon pártok, amelyeknek nincs parlamenti reprezentációja, azok két kormányzati ciklus után a helyi politikából is kihulltak.

Polgármesterek

A polgármesterségért 1998-ban 8113-an léptek szorítóba, azaz 2,57 szór többen, mint amennyi polgármesteri szék volt az országban. 2002-ben 3167 polgármesteri címért 8275 jelölt aspirált (kompetíciós ráta 2,61), a versenyhajlam a két választás között enyhén emelkedett, alig változott. A polgármesterségért ringbe szállni jóval kockázatosabb, mint helyi képviselőségért versenyezni, ezért a különböző település kategóriákba sorolt önkormányzatok között a polgármester jelöltek versenyhajlama kisebb és a kompetíciós rátájuknak kisebb a szórása, mint a képviselők esetében volt. A versenyhajlam 1998-hoz viszonyítva 2002-ben a városok valamennyi kategóriájában mérséklődött, ellenben a tízezer főnél népesebb községekben és a kisebb falvak valamennyi kategóriájában, kivéve a kistalvakat (500-999 fő) növekedett a kompetíciós ráta.

A különböző településkategóriákban mért versenyhajlam a polgármester jelöltek között, kisebb eltérések mellett, együtt mozog a testületekbe aspirálók kompetíciós rátájával. Minden bizonnyal a két tényező nem független egymástól, de melyik hat a másikra az eset függő. Helyi tapasztalatok adtak arra példát, hogy egy feltörő képviselő csoport azért indított polgármester jelöltet, mert ezzel akarta esélyesebbé tenni egyéni jelöltjeit, de nem volt ritka az sem, hogy egy jelölt csoport zárkózott fel egy-egy esélyes polgármester jelölt mögé. A polgármester jelöltek nagyobb száma inkább volt hatással a képviselők versenyhajlamára, mint az induló képviselők nagyobb száma a polgármesterek versenyhajlamára. A községekben a polgármester hatalmát híveinek támogatásával tudja gyakorolni, ezért érdeke hogy a képviselő testület a támogatóiból kerüljön ki, s ezért ha több polgármester indul egy községben, akkor a képviselő jelöltek száma is óhatatlanul gyarapszik, s ettől élesedik a helyi politikai verseny.

A versenyhajlam a nagy számok tükrében növekedést mutatott, de 2002-ben az is előfordult, hogy 28 községben nem találtak polgármester jelöltet. A polgármester jelölt nélküli községekből 25 apró- és kistaluban volt, a további három viszont közepes és nagyfalu kategóriájába esett. A nullás versenyhajlamú községek megjelenése arra figyelmeztet, hogy az önkormányzatiság komoly válság felé halad a ritkán lakott falusias térségekben.

Bár a terv szerint a kutatómunkát lezártuk, de a munkát nem fejeztük be. A kutatás teljes adatelemző része még nem zárult le. A szintetizáló eredmények és további publikációk várhatók magyar és angol nyelven a zárást követő év őszén és telén. A teljes publikációs listát a mellékletben adjuk közzé, amely a kutatás futam idejében megjelent cikk, fejezet, könyv formájában, valamint elhangzott konferenciákon 2005. év és 2008. év között.

A kutatást eredményesnek ítélem, nem különösen az elért eredmények alapján, hanem azzal, amit megnyitott a jövő irányába. A lezárt kutatás szervesen kapcsolódik új kutatási programunkhoz, amely „A terület és településfejlesztés társadalmasítása” címet viseli, s 2008-2011 között zajlik az MTA PTI-ben, az MTA RKK és ÁSZ aktív közreműködésével.

Melléklet

Könyv, könyvfejezet

Bódi Ferenc [2005]: Visszaszoruló szociális ellátórendszer – gyengülő érdekérvényesítés? In: Falupolitikák (szerk.: Bognár László, Csizmady Adrienne, Tamás Pál, Tibori Timea), Új Mandátum Könyvkiadó (ÚMK-MTA SZKI), Budapest, (pp. 153-169)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2005]: A helyi települési önkormányzatok érdekérvényesítése a nagypolitika erőterében. In: A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002 (szerk.: Böhm Antal) MTA PTI, Budapest. (pp. 66-120)

Bódi Ferenc [2005]: Önkormányzati választások a városokban, 1998-2002. In: A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002 (szerk.: Böhm Antal) MTA PTI, Budapest. (pp. 307-319)

Bódi Ferenc [2005]: A falusi önkormányzatok újraéledése és demokráciadeficitje. In: A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002 (szerk.: Böhm Antal) MTA PTI, Budapest. (pp. 320-337)

Bódi Ferenc (szerk.) [2005]: Tények, Adatok a települési önkormányzatokról. (Választási adattár) In: A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002 (szerk.: Böhm Antal) MTA PTI, Budapest. (pp. 341-419)

Bódi Ferenc (szerk.) [2005]: A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002 kötet CD adattára: Az önkormányzati választási adatok, A megye közgyűlések választási adatai, A fővárosi és főváros-kerületi önkormányzati választások adatai, Választott polgármesterek, fővárosi és megyei közgyűlési tagok névsorai. In: A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990-2002 (szerk.: Böhm Antal) MTA PTI, Budapest. (CD melléklet)

Bódi Ferenc (írta és szerk.) [2008]: Helyi szociális ellátórendszer. MTA PTI, Budapest. (384 pp.)

Bódi Ferenc [2008]: A helyi szociális ellátórendszer – LOSS In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 11-16)

Bódi Ferenc [2008]: A szociális ellátórendszer kifejlődése Magyarországon. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 57-70)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2008]: Iskolák és óvodák elhelyezkedése és bezárása napjainkban. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 71-90)

Bódi Ferenc – Bódi Mátyás [2008]: A szociális ellátórendszer örökölt különbségei. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 91-104)

Balázsi Ildikó – Bódi Ferenc – Obádovics Csilla [2008]: Iskola teljesítmény, iskola átszervezés. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 105-126)

Bódi Ferenc [2008]: Forrásallokáció és fejlettség. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 257-278)

Bódi Ferenc [2008]: Migrációs folyamatok az újkori Magyarországon. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 321-332)

Bódi Ferenc [2008]: A szociális gondolat születése a két világháború közötti hazánkban. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 333-356)

Bódi Ferenc [2008]: A tardi helyzettől a Cifranymorúsáig. In: Helyi szociális ellátórendszer (szerk.: Bódi Ferenc) MTA PTI, Budapest. (pp. 357-363)

Bódi Ferenc (szerk.) [2008]: A területfejlesztés útjai az Európai Unióban. MTA PTI, Budapest. (298 pp.)

Cikk

Bódi [2005]: A falusi önkormányzatok demokrácia deficitje. a Falu XX. évfolyam, 3. szám Ősz (pp. 73-88)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2005]: Kormányzati kísérletek a területi különbségek enyhítésére. A Falu XX. évfolyam, 4. szám Tél (pp. 9-76)

Bódi Ferenc [2006]: Az edelényi helyzet (foglalkoztatás a hátrányos helyzetű térségekben) a Falu XXI. Évfolyam, 1. szám Tavasz (pp. 63-77)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2006]: Fejlesztések és igények a vidéki önkormányzatokban az EU csatlakozás után. a Falu XXI. Évfolyam, 3. szám Ősz (pp. 31-41)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2007]: A területfejlesztési források térbeli eloszlása az Európai Unió csatlakozás előtti időszakban. Területi Statisztika 10. (47.) évfolyam 2. szám (2007. március) (pp. 121-134)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2007]: Gyermek ingázás Magyarországon. a Falu XXII. évfolyam, 4. szám Tél (pp. 27-36)

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2008]: Iskolák, óvodák elhelyezkedése és bezárása napjainkban. a Falu XXIII. évfolyam, 2. szám Nyár (pp. 11-21)

Konferencia kötet fejezet

Bódi Ferenc – Fekete Attila [2007]: Területfejlesztési források abszorpciója vidékies és városias térségekben. In: A vidéki Magyarország az EU- csatlakozás után (VII. Falukonferencia). (szerk.: Kovács Teréz) MTA RKK, Pécs. (pp. 423-428)

Konferencia előadások:

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Kőszeg, Hotel Írottkö, 2005. november 07 – 08.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Mátrafüred, MTA Üdülő, 2005. november 14 – 15.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Mátrafüred, MTA Üdülő, 2005. november 16 – 17.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Debrecen, Hotel Kálvin, 2005. november 21 - 22.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Bakonybél, Hotel Bakony, 2005. november 23 – 24.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Lakitelek, Hotel Club Tisza, 2005. nov.30 - dec.01.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓN BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Pécs, Laterum Hotel, 2005. december 8 – 9.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

Területfejlesztési Szabadegyetem, Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Sopron, 2006. április 19.

- **Bódi: Sikeres települések**

„UTAK A TERÜLETFEJLESZTÉSBE AZ EURÓPAI UNIÓ BELÜL” Képzési- és kutatási program, MTA PTI-HBF Hungaricum / Lakitelek, Hotel Club Tisza, 2006. június 8.

- **Bódi: Területfejlesztési források eloszlása az önkormányzati szektorban az EU csatlakozást megelőző években**

A Magyar Politikatudományi Társaság Vándorgyűlése XII. – A kormányzás kérdőjelei – Eger-Noszvaj, 2006. június 23-24.

- **Bódi Ferenc: Kormányzati kísérletek a területi különbségek enyhítésére az önkormányzatiság első három ciklusában**

Klebelsberg Szabadegyetem, Lakitelki Népfőiskola, Lakitelek, 2006. július 19-22.

- **Bódi Ferenc: Kisiskolák helyzete Európában**

*12th LOSS-CONFERENCE: "Working for programs or clients? "Wednesday, 4 October – Saturday, 7 October 2006 Katholische Universität Eichstätt –Ingolstadt (Germany) WFI - Ingolstadt School of Management
Auf der Schanz 49 85049 Ingolstadt*

- **Presentation Dr. Fabian Gergely / Dr. Ferenc Bódi (Budapest – Debrecen Hungary): “A New Projectland: The Case of Hungary”**

SILFF konferencia, MTA Roosevelt tér. Elnöki előadóterem, 2006. november 16.

- **Bódi Ferenc: Területfejlesztési források eloszlásának mérhetősége a térben**

Területfejlesztés Útjai az Európai Unióban, Budapest, MTA Díszterem, 2007. február 1.

- **Bódi Ferenc – Fekete Attila: Területfejlesztési források eloszlása a térben**

A VII. Falukonferencia, MTA RKK, A Vidéki Magyarország az EU- csatlakozás után, Pécs, 2007. június 21-22. Vidékfejlesztés szekció (vezette: Szörényiné Kukorelli Irén)

- **Bódi Ferenc: A területfejlesztési források térbeli eloszlása az ország vidékies térségeiben**

Országos Kistérségi Konferencia, ÖTM központi épülete, Színház Terem, 2007. június 26.

- **Bódi Ferenc – Fekete Attila: Kérdések és válaszok az iskolabusz jövőjéről és a kisiskolák fenntarthatóságáról a vidéki Magyarországon**

Élőlánc a kisiskolákért, Parlamenti nyílt nap a falusi kisiskolák helyzetéről, jelenéről, Budapest, Parlament, Főrendiház terme 2008. február 9-én

- **Bódi Ferenc: Az iskolabezárások hatása a falusi társadalmakra**

*13th LOSS Conference: "Migration – Chances and Risks of Diversity" Thursday, 6th March - Saturday, 8th March 2008 Katholische Universität Eichstätt –Ingolstadt (Germany) WFI - Ingolstadt School of Management
Auf der Schanz 49 85049 Ingolstadt*

- **Dr. Ferenc Bódi, Peter Giczey, Dr. Fabian Gergely:
“Migration Issues from Central-East European Viewpoint”**

Vidék és tudás (A tudástársadalmak feltételrendszere és kialakításának módozatai rurális térségekben) Csíkszereda, 2008. szeptember 18-19.

- **Bódi Ferenc: Önkormányzatiság és tudáshasználat**